

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kultūra ir dvasingumas

Julius Sasnauskas savo naujoje knygoje „Pagaunama ir nepagaunama” (Vilnius, Alma littera, 2013), klausiamas, ar religija ir kultūra yra susiekiantys indai, kai kalbama apie žmogaus būties prasmę, atsako: „Mes naudojames kultūros formomis, ir Bažnyčia nuo to niekur negali pabėgti. Bet kultūra man neatsakys į esminį amžinojo gyvenimo ar nemirtingumo klausimą taip, kaip atsako krikščionybė. Ir kai žodis ‘dvasingumas’ yra pakraunamas kultūros turinio, man regis, tai tik savęs apgaudinėjimas,ėjimas tolyn nuo tikro atsakymo. Jėzus nėra kultūros veikėjas (...)”.

Šie Juliaus Sasnausko žodžiai – joks paradoksas. Paprasčiausiai jie tik dar sykį aiškiai paliudija tai, ką mes, kultūros kūrėjai, o taip pat ir vartotojai, esame primirę – kad kultūra yra viena iš mūsų žemiškojo gyvenimo pagrindų, liudijančių ne tik žmogaus sąmoningumą, bet ir instinktyviąją prigimties pusę. Ir joje tikrai galbūt daugiau to, kas žemiška, o ne dangiška – pasąmonės, chtoniškumo, fobijų ir manijų, viso to, kas Naujajame Testamente įvardijama kaip „juslinis kūnas”. Šis kūnas neišvengiamai turės apmirti, kad duotų naujos rūšies daigą – „dvasinį kūną”. Ir šis „dvasingumas” iš tiesų vargiai siesis su kultūros turiniu: literatūros, kino, dailės ir kitų menų laimėjimais ir nuopuoliais, intrigomis ir premijomis, į meno istoriją įrašytais vardais. Metafizika neturi tokios istorijos – yra tik viena „gyvenimo knyga”, ir jeigu joje įrašytas tavo vardas, tai ir yra didžiausias tavo laimėjimas.

Tai savaip paliudijo Eimunto Nekrošiaus „Rojus” pagal Dantės Alighierio „Dieviškąją komediją”. Sunkus ir keistas spektaklis, žiūrėjau jį, apimta instinktyvaus pasipriešinimo: režisieriaus metaforos tiesiog žeidė, aš nenorėjau jų suprasti. Į penklinę panašus takelis per tuščią orkestro duobę atrodė panašus į tinklą, kuriame džiaugsmingai spurda pagautieji rojaus gyventojai, dar apmėtomi karolių vėriniais lyg sustingusiais amžinybėje muzikos garsais. O požemiui, pragarui (kurį ikūnijo aukštas, pakumpęs, rūščiai pasišiaušęs aktorius) atiduodami daiktai – knygos, paveikslai, veidrodžiai – jau nebekėlė skausmo, tik kažkokį keistą džiaugsmą. Gal dėl to, kad buvo įvyniojami į blizgantį popierių ir dedami į skrynįą: pragaras rūpinasi mūsų kūriniais, ne veltui Šėtonui priklauso garsioji frazė „Rankraščiai nedega”, kuria taip vaikiškai džiaugiasi menininkai (M. Bulgakovas, „Meistras ir Margarita”). Taigi galima teigti, kad ne dangus, o pragaras yra mūsų rankraščių saugykla, nes juk pastarasis yra erdvė, kuri taip pat pakrauta „dvasingumo” turiniu.

Užtat truputį juokinga, kai kultūra imama tapatinti mažų mažiausiai su teologija ir iš jos imama reikalauti „dvasingumo” – kas tai per dalykas, turbūt ir patys reikalautojai nežino. Bet veikiausiai tai būtų išorinių padorumo normų laikymasis – pagrindinis miesčioniško skonio kriterijus. Žmogui negalima rodyti, kad jis – ribotas, kvailas, sergantis, linkęs keiktis, keistai mąsto, nesi-stengia būti panašus į kitus ir panašiai. Bet juk tai yra mūsų „juslinis kūnas”, mūsų žemiškoji prigimtis, o ir Viešpats atėjo į žemę ne „dvasingųjų”, o nusikaltusiųjų gelbėti ir mirė už mus ne kaip už tobulybes, o kaip už nuodėminguosius. Nereikia reikalauti iš kultūros to, kas priklauso metafizikai ir kas yra už juslinio kūno ribų. Nereikia išskirti ar atskirti kultūros kaip vienintelės dvasingumo salos žmogaus gyvenime.

Galbūt netgi savintis jos, kaip žmogiškumo esmės, negalime – juk visas gyvasis pasaulis irgi dalyvauja savotiškame kultūros vyksme. Ar kas galėtų tam prieštarauti, matydamas, pavyzdžiui, kad ir skruzdėlyną ar bityno korį, kuriuos darbščios jų gyventojos lipdo kaip Valdovų rūmus?..

Renata Šerelytė

Astridos Petraitytės nuotr.

* * *

Prieik. Jauti tą baltą žiedą,
Po delnu spurdantį vos vos?
Tai per tamsybę saulė rieda
Prie tavo švintančios galvos.

Ir nebeklausk daugiau, ar žinom
Tame apyaušry keistam,
Ką mes gyvenimu vadinom
Laike, be laiko praleistam.

Dainuok randuotą ar žieduotą,
Tačiau žinok – tik vienas jis,
Kvieslys, pakvietęs mus į puotą,
Ir sargas, metęs pro duris.

Praeis džiaugsmas, praeis pavojai –
Liks skonis laimės ir kovos,
O jei dainas išsigalvojai,
Kiti tave išsigalvos!

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kultūra ir dvasingumas • **2-as psl. Lidija Veličkaitė.** Vakaras su Marijos Remienės baltąja knyga • **3-psl. Petras Dirgėla, Povilas Dirgėla.** Vaikystės ilgesys. Novelė • **4-as psl. Marija Pempytė.** Sugrįžo, kad būtų matoma/ **Tomas Bekepuris.** Lietuvių Fondui – 50 metų • **5-psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Kas tie Kamanai? • **6-as psl. Gediminas Mikelaitis.** Iškeltas išeivijos filosofijos lobynas • **7-as psl. Ona Ališytė-Šulaitienė.** Lietuvos dainius Antanas Strazdas (3) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje:

Kviečia atnaujintas Zyplių dvaras • Jono Aiščio paminėjimas • Motociklų muziejus

Vakaras su Marijos Remienės baltąja knyga

Marijos Remienės knygos sutikuvės buvo tokios įspūdingos, kad rašinių apie jas atsirado daugiau nei planavome. Todėl skaitytojams pateikiame dar vieną straipsnį apie šį gražų vakarą ir tikimės, kad šiame rašinyje rasite naujų įdomių pastebėjimų.

Lidija Veličkaitė

Vilniaus paveikslų galerijoje 2013 m. liepos 2 d. Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos moksleivės Aušros Mačiulytės smuiko garais atliekama giesmė „Ave, Maria“ prasidėjo Valsybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatės, Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) kultūrininkės Marijos Remienės knygos „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“ (Čikaga–Vilnius 2013) sutikuvės. Ant knygos viršelio puikuojasi didžiulė šakota, apsipylusi baltais žiedais obelis. Ji auga M. Remienės sodyboje Čikagos priemiestyje.

Renginio vedėja rašytoja Renata Šerelytė pasakė, kad ne veltui nuskambėjo ši giesmė, nes šandien turime viešnią – Mariją Remienę, kurios susirinkusiems žmonėms, o ypač kultūrininkams, pristatinėti nereikia, nes jos darbai kalba patys už save. Ne veltui ji vadinama išeivijos kultūros ministre, nes jos nuveiktų darbų krūvis ištis yra didžiulis, gal net per didelis vienam žmogui. Vedama minties, „kad žmogui sunku gyventi žemėje be aiškaus gyvenimo tikslo ir meilės“, ėmusi galvoti apie savo tautiečius, kuriuos sutiko gyvenimo kelyje.

Kalbėdama Marija Remienė prisipažino esanti dažna viešnia Lietuvoje, ypač šiuose rūmuose. Ji dėkinga Lietuvos dailės muziejaus direktoriui Romualdui Budriui, suteikusiame galimybę pristatyti penkias knygas. Trys knygos jos pačios – „Atsukant gyvenimo laikrodį atgal“ (Vilnius, 2002), „JAV lietuvių kultūros keliuose“ (Vilnius, 2011) ir šandien pristatoma „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“. Dvi knygos – „Lietuvių pėdsakai Amerikoje“ (Vilnius, 2006), autorė Audronė Viktorija Škiudaitė (nors M. Remienė – knygos bendraautorė, bet ji pasistengė išlikti nuošalyje) ir „Draugui 100. Už tikėjimą ir lietuviybę“ (Vilnius, 2009), abi redaguotos Audronės V. Škiudaitės. 2011 m. M. Remienė, pristatydama knygą „JAV lietuvių kultūros keliuose“ apie savo kultūrinę veiklą sakė, kad tai jos paskutinis pasirodymas. Tik direktoriaus R. Budrio dėka, kuris vis ragino rašyti ir rašyti, atsirado dar viena knyga. Autorė labai dėkinga kultūrininkui Vytautui Balčiūnui, kuris pasirūpino knygos maketavimu ir taip pat spaudė ją rašyti. Dėkinga knygos redaktoriui dr. Gediminui Mikelaičiui, kuris yra ir laikraščio „Draugas“ bendradarbis. Apžvelgusi susirinkusius, paminėjo ir kitus rašančius į „Draugą“: Algį Vaškevičių, Gintarą Visocką. Maloniai nustebinta, matydama salėje ambasadorių dr. Remigijų Motuzą su žmona Laimute Motuziene, su kuriais daug metų pažįstama ir kurie ją visada švenčių proga pasveikina. Renginyje dalyvavo JAV Lietuvių Bendruomenės aktyvistės: Birutė Zalatorienė, Aušrelė Sakalaitė, Birutė Vilutienė. Autorė pasveikino dainininką Vincentą Kuprį su žmona Melita, kurie ne kartą viešėjo ir koncertavo Amerikos žemėje. Taip pat visada sujaudinta matydama jos mecenuojamus savo gimtinių Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos mokinius. Jai bekalbant, į renginį atskubėjo kun. Gediminas Kišauskas (jėzuitas), kuris 65 metus gyveno toli nuo Tėvynės, dirbo Montrealyje, Clevelande ir kitur, o dabar vėl grįžo į Lietuvą.

Knygos „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“ redaktorių dr. Gediminas Mikelaitis pasiuklino save tokiu pavadinti, greičiau šioje knygoje minimų portretų pirmuoju skaitytoju, nes redaguoti per daug nereikėjo. Jis paminėjo, kad žodis „portretas“ žmonėms daugiau siejasi su dailės kūriniuose užfiksuotais asmenimis. O šioje knygoje – žymių Amerikos išeivijos lietuvių portretai. Jų iš viso keturiolika ir trys – išeivijos organizacijų portretai: JAV lietuvių

Marija Remienė

Autografų dalijimas.

bendruomenės, Lietuvių Fondo ir dienraščio „Draugas“. Daugiausia autorė rašo apie rašytojus, kurių yra penki, kunigų – keturi, dainininkų – du, dailininkų – dvi ir viena žurnalistė. Visi yra labai spalvingos asmenybės, įdomiai aprašytos ir tai yra tie žmonės, su kuriais autorė asmeniškai bendravo. Pagaliau Lietuvai grąžinama tai, kas buvo išsaugota geriausia išeivijoje. Ne visos asmenybės žinomos, ne visos atskleistos. Nemažai jų iškeliavo į amžinybę prieš Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimą ir po jos. Iškeliavo tyliai ir apie kai kurias neturime nei išsamių straipsnių, jau nekalbant apie stu-

dijas ar knygas. Dr. G. Mikelaitis sako, kad tai yra labai graži pradžia ir ją reikėtų tęsti. Autorės M. Remienės aprašomi portretai sudomina skaitytoją, nes rašoma labai asmeniškai, kiekvieną asmenį įtraukiant į savo veiklos ir gyvenimo istoriją. Juo labiau autorė moka nupiešti ir išryškinti tai, kas vieno ar kito portreto visumoje yra svarbiausia, kas labiausiai įsimenama, pagauna pačius būdingiausius bruožus.

Legendinė asmenybė buvo kunigas Stasys Yla, 1943–1945 m. vokiečių kalintas Stutthofo koncentracijos stovykloje. R. Šerelytė kun. S. Ylą lygino su rašytoju Baliu Sruoga, kuris taip pat buvo kalintas toje pat stovykloje. Abu iškentė didžiulį skausmą, žmogaus pažeminimą, tik likimas B. Sruogai buvo tragiškesnis nei kunigui S. Ylai. Kun. S. Yla sėkmingai ir prasmingai 33 metus pragyveno Amerikoje, parašė knygų įvairiomis temomis, skaitė paskaitas, vadovavo jauniems ateitininkams. M. Remienė sako, kad gana sunku buvo rašyti apie kun. S. Ylą, nes menkai jį pažinojo. Kai kunigas parašė knygą apie Stutthofo žiaurumus, jam pasidarė lengviau, nes išliejo visa tai, ką pats išgyveno koncentracijos stovykloje.

Buvo paminėtas tautos šauklis poetas Bernardas Brazdžionis. M. Remienė rašo: „Mokėmės jo patriotinių eilėraščių ir skaitydavome juos šventėse ar organizacijų susirinkimuose. B. Brazdžionis, kaip biblinis pranašas Mozė, mus, jaunos, vedė tremties keliu.“

Dalyvavusi renginyje poetė Eglė Juodvalkė nerado kitų žodžių kaip pavadinti M. Remienę nuostabiu žmogumi. M. Remienė knygoje rašo: „Eglė – lietuvių rašytoja, gimusi 1950 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pirmieji jos kūdikystėje ištarti žodžiai buvo lietuvių kalba. Tai buvo jos šeimos kalba.“ Autorė sako, kad Eglei lietuvių kalbos mokėjimo gali pavydėti ir lietuvių rašytojai.

Dar vienos moters plačiau apibūdintas portretas – Prudencijos Bičkienės-Jakubauskienės. „Gyvenimas skirtas lietuviui ir dainai“ – tokį pavadinimą knygoje autorė skyrė šiai nuostabiai dainininkei. 1949 m. vasarą, tik atvykusi iš Vokietijos į Čikagą, M. Remienė įsijungė į tautinių šokių ratelį. Netrukus viename renginyje ji pamatė tamsių plaukų, gražių veido bruožų solistę, kuri sužavėjo ją skardžiu ir tyru balsu. Vėliau, artimiau susipažinusi, kviesdavo ją įvairiomis progomis dainuoti ir ji niekada neatsisakydavo. Nors dainininkė dirbo nelengvą darbą fabrike, honoraro niekada neimdavo. Autorė sako, kad jos daina buvo ir auka amžinybei.

R. Šerelytė pabrėžė, kad M. Remienė turi savo stilių, savo kalbą ir tai įvertins kiekvienas skaitytojas. Kadangi lietuviai dabar gyvena visame pasaulyje ir ne veltui prof. Egidijus Aleksandravičius savo naująją knygą pavadino „Karklo diegas: lietuvių pasaulio istorija“, o ne pasaulio lietuvių istorija. Ji pabrėžė, kad ten, kur gyvena lietuviai, ten ir Lietuva. Mes turime tuos tarpusavio ryšius išlaikyti, gerbti vieni kitus, neleisti mus supriešinti, niekinti, išlikti oriems ir išlaikyti savo tautinę savigarbą, kad būtume lietuviai. Pastarąjį žodį labai gražiai ir pagarbiai taria gerb. Marija.

Renginio dalyvius Musninkų Alfonso Petrulio gimnazijos mokinius, akompanuojant kompozitoriui Artūrai Novikui, Domantas Rolis pradžiugino daina, o gimnazijos kapela – valsu. Šios mokyklos mokytoja Aldona Janušauskienė pasveikino Mariją Remienę B. Brazdžionio eilėraščiu – „Lietuva, kai aš tave tariau/ Prieš akis sumirga raštų raštai/ Ir pilna padangė vyturių/ Ir linų žydėjimas be krašto...“, o jaunieji mokinukai įteikė jai lauko ir darželio gėlių.

Marija Remienė padėkojo visiems atsilankiusiems į jos naujos knygos sutiktuves. Dar kartą išreiškė padėką Lietuvos dailės muziejaus direktoriui Romualdui Budriui už tėvišką globą. Dėkinga mielai draugei Audronei Škiudaitei, kuri redagavo jos knygas. Dėkinga visiems bendradarbiams, kurie padėjo išleisti knygą.

„Kai tave supa tokie geri žmonės, lengva ir knygą parašyti ir išleisti,“ – užbaigė Marija Remienė. □

Knygos redaktorių Gediminas Mikelaitis

Petro Mendeikos nuotraukos

Žmogiukas stovi prie vartų, šleivas, kadangi pilnapadis, tačiau protingas, ir todėl niekas niekad nėra jo pravardžiavęs.

Pilnapadžio vardas Lauras, sakytum būro, tad, šiaip ar taip, jį kada nors turėtų negražiai pavadinti – bent valandėlę būtų linksmumo visam kaimui ir miesteliukui. Ir jau seniai būtų me turėję to linksmumo, jei Lauras nemokėtų vargonuoti, pats ir dumti, žodžiu, jei nebūtų parapijos vargamistra.

Lauras niekada, net jaunystėje, nemokėjo vaikščioti tiesiai, jo visas kelias vinguriavo tolyn puslankiais. Kad tai suprastum, reikia pamatyti, kaip Lauras kartais eina per Minijos slėnį. Slėnis Laurui – keli puslankiai, kurie kuo tolyn, tuo labyn suka į vieną pusę: į rytus, jeigu Lauras eina šiaurėn, į vakarus, jeigu eina pietų kryptim. Tačiau Lauras žmogus tiesus ir žilas, visada ramiai dairosi aplinkui, kaip vėtroje, taip ir vakaro ramybėje. Jam akys tėra duotos regėti, o ne pykti, pataikauti, užgaulioti ar šaipytis. Laurui visam kam užtenka ir to, kad regi. Tuo jis netgi linkęs didžiutis, nors tą darbą gražiai galėtų atlikti mes, kurie akimis ne tik regime. O toks žmogus, kuris nemoka širsti ar džiaugtis dėl kito nelaimės akimis, nemoka ir niekaip kitaip, ir todėl nuo Lauro jau labai seniai atsimetė kaimo vaikai. Rodos, tai atsitiko dar tada, kai mes buvome maži, o Lauras dar tik apysenis ir nežilas. Erzinti vargamistrą jau tada buvo beviltiška, beviltiška ir yra.

Štai jis žiūri per lotinių vartų viršų, Lauras, tematyti nedidelę šviesi galva. Nuo mažumės esam regėję tokį Laurą daugybę sykių, bet šiandien vargamistra per vartų viršų mato kažką svarbaus, kitaip nebūtume nė pradėję šito pasakojimo.

Jo vartai yra ažuolų pavėsyje, tai ir Lauras, ir jo abejingas žvilgsnis į tolymas, kurias vargamistra pratęs matuoti ilgais puslankiais. Kur žvelgia Lauras, ten veda geltonas kelelis, o jo gale, pamiškėje, ruduojančioje nudžiūvusiomis pušimis, kyla aukštas, plintantis ir artėjantis dulkių debesis. Lauras nugirsta mašinos ūžesį ir jaučia, kaip ūžesys garsėja, tai netrukus gali net užtrenkti ausį, ir kaip tada Lauras sekmaadienį vargonuos? Tuo, žinoma, susirūpino pats Lauras, ne mes, tačiau ir mums nebevyksta būti ramiems: tą artėjančią mašiną matome jau didelę, žalią, urzgiančią ir keliančią dulkių debesis lyg nerimą mūsų visų krūtinėse. Dėl to Laurui nei lengviau, nei sunkiau, jis juk visada aplinkui dairosi ramiai, ir dabar kam nors galėtų pasirodyti, jog net visas Lauro gyvenimas nuėjo šuniui ant uodegos, jei vargamistra vienaip ar kitaip suneirmtų.

Tai Lauras stovi tiesus, pakreipęs galvą, žiūri, kad mašina važiuoja atsargiai, sulėtindama greitį priešais duobes ir pakalnėlę. Tokiu greičiu tevažiuoja mašinos, vežinos brangių arba dūžtančių krovinių, nors Lauras žino ir kitokių aplinkybių, tačiau apie jas dar negalvoja – dar nieko nepermanė savo ramiu žvilgiu. Ir tik mes, kurie visur esam ir matom mašiną iš visų pusių, jaučiame didelį įvykį artėjant į Lauro kiemą, į patį Laurą, todėl atgrežiamo savo nematomas akis į tą šviesią pakreiptą galvą viršum lotinių vartų. Dingsta mažas šviesulėlis čia pat, mūsų akivaizdoje, dingsta šviesulėlio ramybė, ir sušlama ažuolai, kai ji, kaip kokia švelni oro banga, kyla aukštyn, palikdama kitai – amžinai – ramybei mažą ir seną pilnapadį žmogiuką, visas aplinkines tolymas išmatavusį savo juokingais puslankiais, o į mus ta pati oro banga atgena rūstumo, juo paženklina mūsų veidus, ir mes nuolankiai skaudžiai tylime, nes juk nėra tokia reta proga pamatyti kito žmogaus gyvenimo pabaigą.

Ornamentuotą raudonai juodą audeklą tuojau pamato ir Lauras, kai tik mašina kieme krypteli per akmenį, o kai visa įkaitusi ji sustoja, pastebi ir grabą mašinos kėbulę, tris iš jo šokančius vyrus, kurie tuojau puola valytis nuo apdaro dulkes kaip kažin ką, kaip mirties prisilietimo kvapą; Lauras mato ir platų prakaituotą šoferio veidą kabinos lan-

Mažasis Alfonsas.

Romualdo Požerskio nuotr.

VAIKYSTĖS ILGESYS

Petras Dirgėla • Povilas Dirgėla

gelyje nuleistu stiklu, rūpestingą, klausiantį; Lauras girdi ir žodį, nors sena vargamistros ausis jau ūžesio užtrenkta:

– Atvažiavome!

Tai šaukė vienas besivalančių dulkes, o šoferis, aišku, myli tikslumą, tad klausia:

– Ar čia reikia grabo?

Lauras tebežiūri į vyrus ir grabą, ornamentuotą audeklą, tą visą klaidžiojantį katafalką, dar neturėdamas tinkamo žodžio, tačiau savąjį Lauras pasako negaišdamas:

– Aš čia gyvenu vienas, – toks jo žodis, ir vyrai susižvalgo, užmiršę dulkes, o vienas nusispjauna į tamsžalį ažuolų šešėlį.

– Tai kur gyvena...

– Nebegyvena, – pertraukia šoferį tasai, kuris nusispjovė. – Suk ratelius atgalios, velniai nematė! Būsiu ne tą kelią parodęs...

– Dar trys kilogramai dulkių į plaučius, – nuliūsta vyrai, per anksti nušokę į Lauro žolę.

Ir dabar mašina vėl juda, apsuka ratą, vėl krypteli per akmenį, ir vargamistra paskutinį kartą pamato raudonus ornamentus juodame audekle. Lauras vėl pakreipia šviesią galvą viršum vartų ir seka tolstančius nuo jo ratus – nieko daugiau neregėti pro aukštus, plintančius dulkių debesis. Jie tolsta puslankis po puslankio, tačiau ant jų ir nugula, ir, vienas Lauras temato, žemėliau nusvyra geltoni rugių žiedai, visas lauko pakraštys vos vos pagelsta, pašviesėja, kaip ir Lauro akys, netikėtai išvydusios vaikystės paruges.

– Neberanda žmogaus, – murma Lauras mažą nuoskaudą, tačiau vaikystės parugės neišnyksta iš atminties, o dar gražiau nušvinta, nusigiedrija dangus viršum jų, nusistovi Minijos vandenys, vakariai vėjai, ir mes galime pagalvoti, kad Lauras apako, – tokios dabar jo akys.

Ir ilgai bėganti tolyn rugiagėlių vilnis susiaudžia sugriaudžia pamiškėje medžių viršūnėmis, užlieja krūtinę miško akivarų kvapas, tai dabar Lauras gali sekti vingrų žuvelių nardymą, iki užsimiršimo klausytis džiūstančio šieno čeržėjimo, besvorių žolelių skraidymo, su gauduliu žvalgytis po nušienautas pievas ir baidyti dideles galvas baugiai iškėlusius arklius – kad tik jie bėgtų, kad tik jie estų ir vėl būtų jaukūs kaip viduvasario žalumuose.

Rudens gaidelė – nenumaldomas raudonų lapų skambėjimas, vėl iš dangaus nužengusi žemė taip švelniai kelia krūtinėje seniai bedainuotą dainą, Lauras mano – giesmė: rypuoj gervelės, rytų šalelėj lankelės tavo, tai žalios per amžius – vai džium–džium, vai džium–džium, oželi rūtų...

Vaikystės giesmės. Taip iškrikusios, taip pabirusios po visas paruges, kalnelius ir lygumėles. Lauras nulenkia galvą, tą savo vaikystės šviesulį, ir iš po senų kojų pro vartų apačią – tai takelis tolyn, tolyn, kaskart Lauras metais jaunyn ir jaunyn: tai ką jis darys, pilnapadis vargamistra?

Ašara, bet ją nudžiovina pavėsis, tad apie ją nė nekalbėsime. Jis išsigąsta, mūsų Lauras, savęs ir štai jau eina nuo vartų. O pirmoji vaikystės pūga,

taip netikėtai užklupusi mažą žmogiuką, ko taip neleidi atsimerkti ir užimi kvapą, beri sniegą į burną ir nosį, ko taip slopinį, kad jau reikia griūti į pusnį, tai kastis paskui rankom, kastis ir kastis, – kad tik gilesnė būtų duobė, kad tik netrūktų joje oro – galvoji; kvėpuosi, kvėpuosi, gyvensi, gyvensi; tik štai šovinys pačiame duobės dugne, juodas, pailgas, rantuotas apskritimukas viename gale, smaigaliukas – kitame, o aplinkui sniegas toks mėlynas, tirpsta prie paties šovinio – tai nuo kvėpavimo: akytas, jau žalsvas sniegas. Mirgantis lopas, ir mes nesuprantame, kur taip lekia Lauras iš savo namų per Minijos slėnį, ir jau tiesiai, ne puslankiais: pasidairydamas, pasižiūrėdamas, kad, dieve duok, tiesiau nulektų.

Bet kur, Laurai, kur?

Ne, ne dabar Laurui su mumis kalbėtis, jis mus varo šalim ir ranka parodo:

– Palikit mane... Jums aš ne tas šiaudą...

Mes to ir nesakėm, bet Lauras gali nesislapstyti, mes vis tiek išgirsim jo ilgesingą, giesmę, tik palūkėsime, kol Lauras peržengs palaimingąjį slenkstį, kurį vienintelį taip kantriai mynė visą gyvenimą.

O štai žmogiukas jau prie vargonų, pats dumia, pats vargonuoja. Kas jis dabar – Lauras ar vargamistra? Juk ne pamaldos, ne mišios, ne koks nors pakylėjimas, o ir viškos tuščios. Antai pats klebonas nustebęs pravėrė zakristijos duris, ir Lauras iš aukštai jam šaukia:

– Nesakyk, klebone! Aš paskutinį kartą. Ir klebonas atidaro duris plačiai, bet užmiršta jas, kai vėl pasislepia atidarytoje gilumoje. Klebono nebėra nė balso, tik skamba tarp muro sienų ilgesingas Lauro „Paskutinį kartą“. Argi tai būtų Grygas ir jo šviesumas? Bet argi tai būtų Bethovenas ir jo rūstumas? Tai juk mažas žmogiukas sėdi prie vargonų, pilnapadis, šleivas, tačiau protingas, ir niekas nebespės įminti jo pravardės.

Nusistovi mėlynis vandenys, ir vėjas juos apneša sausledžiais – kas ta duobė, kas ji buvo ir kas ji yra mūsų Laurui, kodėl sugildė seną sielą anas šovinys, kur iš šviesios vaikystės? Mes nežinome, ir tokia yra Lauro atsisveikinimo muzika, jo šviesiausioji giesmė.

Jis eis, vėliau tai bus, per Minijos slėnį atgal, vėl puslankiais – ir bus gyvenęs dar vienas žmogiukas, kuris tik vieną kartą ir labai neilgai gyvenime paėjęs tiesiai: vaikystės rugiagėlių vilnies varomas, bet jau į senatvę, į sukaupą jos rimtį.

Tai jis ir pasakė:

– Paskutinį kartą.

Kad Lauras nemeluoja, vakare galime įsitikinti „Užuovėjoj“, kurioje padorūs miesteliuko žmonės išgeria bei užkanda. Lauras šįvakar čia, pirmą kartą čia ateina, bet prie stalo atsisėda drąsus ir atėjusiai moteriai pasako norįs išgerti stipraus skystimo, ne kokio nors.

Tačiau kai moteris atneša, Lauras ilgai nebežino, ką daryti.

Ak, ta mintis apie stiprų skystimą ir netrumpa kelionė puslankiais į viltį, ta laukimo valanda – taip visa dabar netenka prasmės: tik žerintis stiklas, gurkšnelis skaidraus gėrimo – argi tai gali atsverti Laurui šią dieną ir pergyvento atsisveikinimo būseną?

Išgeria, bet sykiu ir nepermaldausiam nusivylimą, tai jau Lauras verčiau išeis ir per visą naktį žiūrės į vaikystę, kurios taip ilgai neprisiminė, kuri tik šiandien taip gražiai aplankė jį vienišą ažuolų pavėsyje. Rūstus vienintelis sugrįžime, ir nebėra žodžių apsakyti, kuo tu paverti visą vargonišką gyvenimą, keliais klavišais išsakytus, šimtmečiais valkiotus kelis jausmus.

Kur šią naktį Lauras susiras sau prieglobstį, ten nebus pastogės nei sienų, tačiau, kaip matysime rytojaus rytą, tai tėra spėjimas, ir dabar mes beviltiškai tokia šviesią vasaros naktį jo ieškome Minijos skardžiuose, miško pakraščiuose ir gilumėlėje,

Nukelta į 6 psl.

SUGRIŽO, KAD BŪTŲ MATOMA

Marija Pempytė

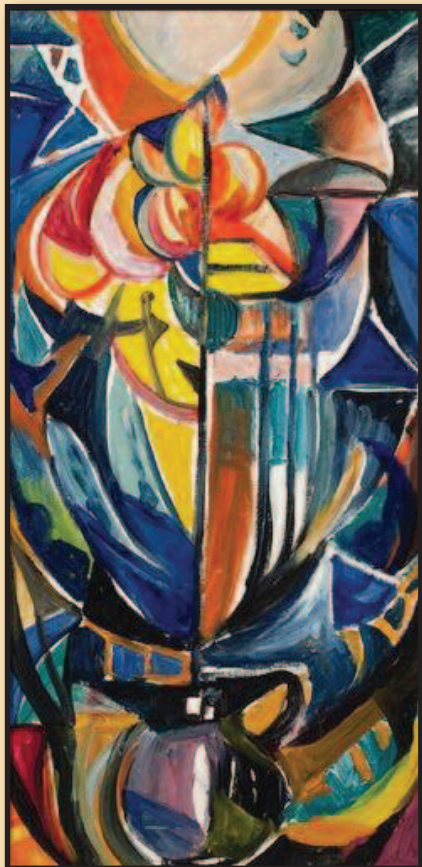
Liepos 3-osios popietę į Radvilų rūmų muziejų Vilniuje rinkosi lankytojai – duris atvėrė dailininkės Ados Peldavičiūtės-Montvydienės (1907– 1967) paroda „Sugrįžusi Ados kūryba“. Dviejose muziejaus salėse savo vietą surado 26 dailininkės kūrinių – beveik visas jos kūrybinis palikimas: portretai, abstrakcijos, ekspresionistiniai paveikslai. Eksponuojamos ir dailininkės asmeninio gyvenimo nuotraukos.

Kadangi Ados Peldavičiūtės kūrybinis palikimas į Lietuvos dailės muziejų atkeliavo Lietuvių Fondo dėka, Lietuvių fondui gražių žodžių nešykštėjo Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys ir vylėsi, kad ateityje, be įdomaus ir savito dailininkės Ados Peldavičiūtės palikimo, muziejus tikisi sulaukti ir kitų kūrinių. O dabar, Lietuvių Fondui švenčiant savo 50-metį, šios tapytojos kūrybinis palikimas – puiki Lietuvių fondo dovana Lietuvai. Romualdas Budrys padėkojo LF tarybos pirmininkui Mariui Kasniūnui, valdybos nariui Leonui Narbučiui, muziejaus mecenatei ir kontrolės komisijos narei Aušrelei Sakalaitei, ilgametei Lietuvių fondo valdybos narei Marijai Remienei už šią dovaną, kuri papildė ir praturtino Lietuvos muziejaus fondus.

Gerų žodžių – tik jau nebe oficialių kalbų metu, o užkulisiuose – buvo nepašykštėta ir Magdalenai Birutei Stankūnienei, kuri padėjo rūpestingai supakuoti ir paruošti paveikslus kelionei laivu. Tai, kaip pasakojo gerb. Aušrelė Sakalaite, anaip tol nebuvo lengvas darbas, reikėjo išmanymo ir netgi vyriškos jėgos (kartono kampams užlenkti), visa laimė, kad šiam darbui atsirado ir tos jėgos nestokojančių vyrų.

Parodos atidarymo metu žodį taręs LF tarybos pirmininkas Marius Kasniūnas lankytojams priminė, kad beveik 9 tūkstančiai LF narių aukojo savo pinigus tam, kad Ados Peldavičiūtės paveikslai pasiektų Lietuvą, kad jie būtų apsaugoti, matomi, glojami. Romualdas Budrys patikino, kad Lietuvos dailės muziejus tikrai yra saugi ir tinkama vieta ne tik Ados Peldavičiūtės, bet ir kitų dailininkų kolekcijoms: čia jos bus profesionaliai prižiūrimos, atnaujinamos, eksponuojamos.

Po oficialiosios dalies lankytojai turėjo progą pavaikščioti po sales ir iš arčiau susipažinti su Ados Peldavičiūtės paveikslais – impulsyviais, nutapytais sodriais potėpiais, kiek lūžtančios, linkusios į ekspresyvią raišką formos. Pasak Pauliaus Jurkaus, ekspresionistiniuose Ados paveiksluose „meilės filosofija grumiasi su gyvenimo negandom“, o jos portretai „turėjo ir turi ne tik panašumą, ji sugebėjo žmogų pajusti ir atskleisti jo gelmę“ („Aidai“, 1981). Tuo, ko gero, galime įsitikinti, ir žvelgdami į parodoje eksponuojamas nuotraukas iš asmeninio dailininkės albumo – į mus truputį šelmiškai, truputį su gyvenimo nuovargiu žvelgia trapi, paslaptinga ir elegantiška praėjusio amžiaus moteris, kurios šypseną dengia liūdesio šešėlis. □

Ada Peldavičiūtė. Augalinė abstrakcija I

Lietuvių Fondui – 50 metų

Tomas Bekepuris

Liepos 3-osios pavakare, iškart po Ados Peldavičiūtės-Montvydienės parodos „Sugrįžusi Ados kūryba“ atidarymo, lankytojai rinkosi į kito muziejaus patalpas. Naujasis, ką tik atidarytas Vytauto Kasiulio dailės muziejus, įsikūręs pačiame miesto centre šalia Nacionalinio operos ir baleto teatro, atvėrė savo svetingas erdves Lietuvių Fondo 50-mečio paminėjimo renginiui.

Lietuvių Fondas – ypatingas reiškis išėivijos istorijoje, nusipelnantis pagarbos ir pritrimo. 1962 m. įkurto Lietuvių Fondo pagrindinis tikslas – išlaikyti ir remti lietuvišką kultūrą, švietimą, lietuviškos veiklos centrus Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lietuvoje ir visame pasaulyje. Per penkiasdešimt gyvavimo metų lietuvybei išlaikyti Lietuvių Fondo aukotojai paaukojo beveik 20 milijonų dolerių. Įvairiems lietuviškiems projektams LF skyrė daugiau kaip 15 mln. JAV dolerių paramos ir stipendijų. 1990 m. LF skyrė vienkartinę 1 mln. 354 tūkst. dolerių paramą Lietuvos kultūros ir švietimo projektams. Lietuvių Fondas Lietuvai perdavė ne tik Ados Peldavičiūtės kūrinius, tačiau padovanojo ir Prano Domšaičio kūrybinį palikimą (1989–2006) bei Mstislavo Dobužinskio piešinių kolekciją (2006), perduodamas jas saugoti Lietuvos dailės muziejui.

Tokia yra šykšti ir nedaugiakalbė oficialioji statistika. O kaip viskas buvo iš tikrųjų, paliudyti gali tik LF ilgus metus dirbė ir gražiausius gyvenimo metus jam atidavę iškilūs žmonės. Todėl po LF tarybos pirmininko Mariaus Kasniūno ir valdybos nario ir Fondo atstovo Lietuvoje Leono Narbučio kalbų, atstovavusių oficialiajai ir rimtajai oratorinio meno pusei, prabilusi ilgametė LF darbuotoja Marija Remienė visus šaltus oficialumus iškart nubraukė į šalį: jos gyvas, uždegantis žvilgsnis ir tai, kaip sunku buvo surinkti pirmąjį milijoną, kaip kai kurie šaipėsi ir netikėjo, kad tokiam biednime galima ką nors padaryti, ir kaip žmonės aukojosi, norėdami paremti lietuvybę – iškart sujudino salę.

Dvidešimt penkerius gražiausius ir brandžiausius savo gyvenimo metus Lietuvių Fondui paaukojusi gerb. Marija tikrai turėjo ką pasakyti: ir kokie sunkumai iškildavo – finansiniai ir biurokratiniai, o neretai ir su žmogiškąja tuštybe susieti – ir kaip reikėjo kovoti ir tvirtai laikytis savo pozicijos. Ir toji pati dižiulė vertę turinti Prano Domšaičio kolekcija į Lietuvą keliavo sunkiai – reikė-

jo didelių pastangų ir diplomatijos, kad garsiojo ekspresionisto kūriniai pasiektų savo nuolatinės ekspozicijos vietą.

Vakaro metu lankytojai turėjo progą virtualiai aplankyti Prano Domšaičio dailės galeriją Klaipėdoje – buvo rodytos skaidrės, o apie Domšaičio kūrybą ir gyvenimą, muziejaus ypatumus papasakojo galerijos vadovė Kristina Jakubauskienė. Puikios muziejaus erdvės, atnaujintos ES struktūrinių fondų lėšas pasitelkus, nuostabi paroda, kurioje rodomi visų dailininko laikotarpių kūriniai: anksatyvojo, Klaipėdos krašto, Vokietijos, Pietų Afrikos. Kaip ypatingus eksponatus galerijos vadovė paminėjo keturis Domšaičio ranka siuvinėtus paveikslėlius. Ir, žinoma, kalbėta apie tai, kokio atgarsio susilaukia ši puiki galerija ir joje rodomi paveikslai visuomenėje: daugelis žmonių važiuoja žiūrėti vien Prano Domšaičio ir nebenori žiūrėti kitų ekspozicijų.

Žodį vakare tarė ir muziejaus mecenatė, kontrolės komisijos narė Aušrelė Sakalaite, kuri papasakojo, kokia buvo paveikslų kelionė į Lietuvą, kiek pastangų tam sudėjo Magdalena Birutė Stankūnienė ir Marija Remienė.

Vakarą vedęs Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys padėkojo visiems susirinkusiems už dėmesį, Lietuvių Fondui – už iškilus darbus, išreišdamas viltį, kad tie darbai bus tęsiami, kad į muziejų sales sugrįš ir kitų, galbūt primirštų, dailininkų darbai. Kad būtų matomi ir saugomi, liudijantys, kad „kultūroje gyvena tautos siela“. Beje, ši citata – iš naujausios Marijos Remienės knygos „Mūsų likimai Amerikoje: asmenybių portretai“, kurios pristatymas įvyko liepos 2 d. Vilniaus paveikslų galerijoje. □

Lietuvių Fondo valdybos sukviesta spaudos konferencija 1975 m. Sėdi iš k.: dr. G. Balukas, V. Butėnas, dr. A. Razma, M. Remienė, A. Baronas, A. Rugytė, Jonas Evans, I. Stončienė. Stovi iš k.: A. Pužauskas, J. Dočkienė, A. Juodvalkis, V. Lapienė, Pov. Norvilas, P. Masilionienė, J. Kučėnas, J. Masilionis, M. Ambrozaitienė, K. Dočkus, N. Baronienė, V. Momkus ir K. Barzdukas.

V. Noreikos nuotr.

Kas tie Kamanai?

Modernus gamtos muziejus ir rezervato takai Akmenės rajone

Kamanų pelkė

Iš pelkės išgriebti medgaliai

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Truputis istorijos apie Akmenės rajoną

Akmenės (nuo žodžio *akmuo*) vardas anksčiau buvo *Dabikinė* – čia teka Dabikinės upelis. Akmenės rajonas ribojasi su Latvija, didelę dalį užima pelkynai, miškai. Akmenė, Naujoji Akmenė ir Venta – trys rajono miestai. Du miestai visiškai nauji, atsirado augant sovietinei pramonei. Pirmą kartą Akmenė minima XVI a., kai Žygimantas Senasis leido statyti miestelį – taip atsirado Dabikinės turgūs. Būtent Akmenėje įkurtas pirmasis Lietuvoje kolūkis. Tarpukariu čia buvo kalkių degykla, plėtėsi kaimai ir dėl geležinkelio. Kito upelio pavadinimas Eglesis – žiemgališkas. Bažnyčia pastatyta tik Nepriklausomybės laikais. Naujoji Akmenė – visiškai naujas miestas. Šalia Akmenės buvo Darbėnų dvaras. 1952 m. statant cemento gamyklą dirbo nemažai kalinių, gyveno barakuose, jie čia ir pasiliko, vėliau imta statyti gyvenamuosius namus darbininkams. Kai „paleido cechą“, būtent tada kaimas tapo miesto tipo gyvenvieta – Naująja Akmene. Taip miesto centras perkeltas iš Akmenės į Naująją Akmenę.

„Važiuojame per Žemaitiją, buvusias žiemgalių žemes, jos XIV a. buvo ‘nužiemaitintos’, – pasakoja gidė, – kuršių gentys nukariautos ir prijungtos prie Žemaitijos”. Debesys atkartoja medžių šešėlius, tarp alyvų sušmėžuoja koplytstulpiai, o pievoje – tai saulės kolektoriai, tai laukai žemaūgių vaismedžių, panašių į obelaites, ant koplytstulpio – gandrulizdis. Riedame pro Biržų malūną ant Virvytės kranto. Čia buvo plukdomos baržos, nes anks-

čiau prekes paprasčiau buvo gabenti vandeniu (keliai pažliugę, nepravažiuojami, keliuose dažnai tykodavę plėšikai). Anais laikais XVI a. plėšikavimas buvo norma. Ir Mikalojus Daukša, keliaudamas į mugę, buvo sumuštas ir apiplėštas. Bevažiuodami matom, kaip kairėje pusėje nusileidžia suopis. „Matyt, pagavo pelę”, – sako gidė.

Venta – viena didžiausių Lietuvos upių, jos ilgis – 350 km (pusė jos teka Lietuvoje, kita pusė – Latvijoje). Plačiausias Europoje krioklys (2 m aukščio) – Latvijoje. XVI a. ji minima Livonijos ordino magistro ataskaitose vizituojant sienas. Pievoje ir pelkėse daug retų žolynų – gydomųjų ir nugydančiųjų, todėl ir manoma, kad gyventa raganų (moteris mokėjo jas pritaikyti).

Modernus Rezervato direkcijos lankytojų centras

Tik jame sužinojau, kaip atrodo laplandinis karklas, alpinė kūlingė ir kad per vieną valandą ažuolas sugeria 8 kg anglies dvideginio (tiek per tą patį laiką jo iškvėpia 20 žmonių). Jame pačiupinėju briedžio barzdą, išvydau angies išnarą, išgirdau, kaip briedis šaukiasi patelės, jo baubimą suėitės metu, paukščių giesmes, pasiskačiau apie Kamanų rezervato skirtingus miškus, jų medžius. Čia gali pasverti šlapia, sausą durpę ir molį (palyginti jų svorius), išvysti pelkėje rastus pirmųjų laikų radinius, pvz., pelkės durpių prieš tūkstančius metų užkonservuotas suakmenėjusias koralo liekanas, stendą apie aukštapelkės durpes, apirusius kiminus, apie kamanų pelkės gelmių tyrimus (kaip savaeigėmis gręžimo staklėmis buvo atliekamas durpių kodo, pelkės guolio žvalgymas, imami durpių pavyzdžiai iš giliausių pelkės sluoksnių), apie tai, kas užaugina pelkes, ir daugybę kitų

stendų, pvz., apie Kamanų pelkyno raidą prieš 11000 m. iki šiandien.

Galima susipažinti su augalais, pvz., kaip atrodo, kuo skiriasi pelkinė, žiloji ir paprastoji viksvos, jų savybėmis, paukščiais, žvėrimis, paspaudus mygtuką išgirsti jų balsus, pvz., kaip mekena perkūno oželis ar staugia vilkas. Po stiklu galima apžiūrėti daugybę įvairiausių drugelių, vabalų pavyzdžių. Stendai stendais, tačiau gyva kvėpuojanti ir kalbanti pelkė dar įdomiau, važiuojame jos link. Kol riedame, susipažįstame su ja išsamiau.

Kodėl Kamanų pelkė tokia nepaprasta

Neįtikėtina, egzistuoja net Pasaulinė pelkių diena, kuri švenčiama vasario 2 d., nes tądien 1971 m. Ramsare (Iranas) pasirašyta saugomų teritorijų konvencija. Kamanų pelkės (kaip ir kitos šešios Lietuvos šlapžemės) įtrauktos į Ramsaro konvencijos saugomų pelkinių vietovių sąrašą 1993 m. Kamanų pelkė priklauso *Natura 2000* teritorijų tinklui. Jos medynuose pastebėti pūžrinis ir didysis skydvabalai, įrašyti į Lietuvos raudonąją knygą, taip pat – pievų gyventojai: machaonas, didysis auksinukas, auksuotoji ir baltamargė šaškytės, rudaakis satyriukas. Iš viso į Raudonąją knygą įrašytos 47 augalų, 8 grybų ir kerpių, 11 žinduolių, 46 paukščių, 1 varliagyvių, 18 bestuburių rūšys.

1895 m. Kamanų pelkė „atrado“ prof. P. Matulionis, 1935–1936 m. ją kompleksiskai ištyrė LŽŪA dėstytojai (viena geriausiai ištirtų Europoje). Kamanai yra molingoje lygumoje, šiandien tai didžiausias Šiaurės Lietuvoje pelkių rezervatas (apie 4000 ha), įsteigtas 1979 m., tiksliau – visas jo kompleksas su salom, pusiasaliais, klampynėmis, klampupiais, ežerokšniais, apvaliom pelkių akim, su te-

Nukelta į 8 psl.

Bebro namas.

Žydi pelkiniai gailiai.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Iškeltas išeivijos filosofijos lobynas

Gediminas Mikelaitis

Per du Nepriklausomybės dešimtmečius išeivijoje, daugiausia Jungtinėse Amerikos Valstijose, sukaupti kultūros turtai buvo parodyti Lietuvoje, nemažai jų dovanota ir perduota Tėvynei. Išeivijos turtų atskleidimas ypač akivaizdus meno srityje. Dar 2000 m. surengta paroda „Sugrįžusi išeivijos dailė“, kurioje buvo pateikti vertingiausi Čiurlionio galerijos rinkinio kūriniai, Miko Šileikio, Gabrieliaus Stanulio, Prano Domšaičio kūrinių kolekcijos. Apie išeivijos dailę buvo išleistos visapusiškai vertingos knygos („Išeivijos dailės rinkinys“, 2000; „Išeivijos dailė. Tarp prisirišimo ir išsilaivinimo“, 2003), kuriose praskleistas platesnis išeivijos dailės vaizdas ir atsispindėjo įvairios išeivijos meno stilistinės pakraipos. Apžvalginiuose leidiniuose („Egzodo literatūros atšvaitai. Išeivių literatūros kritika 1946–1987“, Vilnius, 1989; „Lietuvių egzodo literatūra. 1945–1990“, 2-as leidimas – Vilnius, 1997) taip pat buvo pateiktas išeivijos rašytojų ir literatūros tyrinėtojų gausus derlius, lietuvių skaitytojui tarsi apibendrinantis svarius grožinės literatūros kūrinius.

Ar filosofija išeivijoje – podukra?

Tuo tarpu išeivijos filosofija tokiu dėmesiu tikrai negalėtų pasigirti. Tiesa, išleista atskirų autorių rinkinių knygų: Prano Gaidos-Gaidamavičiaus, Juozo Girniaus (4 tomai), Algirdo Juliaus Greimo, Stasio Ylos, Vytauto Kavolio, Antano Maceinos (14 t.), Vinco Natkevičiaus, Antano Paškaus, Vinco Vyčino (3 t.) ir dar vieno kito. Labiau vertiname materialinį ar meninį tautos paveldą (dailės kūrinius, tautines tradicijas, papročius, muziką), o idėjinį tautiečių palikimą praleidžiame pro pirštus ir esame linkę greičiau užmiršti. Vis dėlto būtent mūsų išeivijos mąstytojai, kurie neretai būdavo ne tik filosofai, bet ir ugdytojai, psichologai, pedagogai, politikos mokslo žinovai, rašė pagrindinių išeivijos laikraščių ir žurnalų vedamuosius ar įžangnius straipsnius, davusius pasaulėžiūrinę kryptį ir idėines gaires, nulėmusias čia gyvenusių lietuvių esminius pasirinkimus. Tad aktualus išlieka 2012 m. pasirodęs Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių III tomas „Filosofija išeivijoje“ (išleido Lietuvos kultūros tyrimų institutas Vilniuje), atveriantis lietuvių egzodo filosofinės kūrybos (1945–2000) panoramą, pateikdamas šios srities tekstų apžvalgas. Keista, bet apie šią knygą nepasirodė nė viena recenzija.

Tik nedidelė dalis šviesuomenės kartos, pasitraukusios nuo gresiančių sovietinių represijų, buvo filosofai profesionalai: tai žymieji Antanas Maceina, Juozas Girnius, antrosios išeivijos kartos mąstytojai Algis Mickūnas, Vytautas Kavolis. Tačiau pati ribinė padėtis – priverstinė tėvynės neektis, nutautėjimo, savo lietuviškos tapatybės praradimo grėsmė – žadino filosofinę mintį, vertė kelti ir gvildinti esminius žmogaus esaties klausimus, nenuilstamai analizuoti ir kritiškai vertinti esamą situaciją, ieškoti sprendimų ir totalitarinio režimo, ir viską suvienodinančios globalizacijos akistatoje. Leidinys pristato daugelio – psichologų, teisininkų, dvasininkų, istorikų, sociologų ir kitų asmenų, susivienijusių intelektualinių filosofijos vertybių kūrybai, darbus. Visi minimi kūrėjai tikėjo, kad anksčiau ar vėliau jų ugdomos vertybės prisigis tėvynėje, lietuviškosios kultūros kamiene.

Ši knyga yra išeivijos filosofijos vadovas, padedantis orientuotis menkai žinomame „išvietintųjų“ generacijos filosofinės kultūros žemėlapyje, išvelgti jo viršukalnes, tradicijas, ribas ir skirtingas teritorijas. Lietuvos šaltiniai čia pateikiami pagal asmenybes (iš viso jų čia 59), kurios išdėstytos abėcėlės tvarka. Apžvelgiama išsamiausia šaltinio publikacija, bet čia nerasime nuodugnios visų išvardintų veikalų analizės, nevertinamas kiekvieno teksto filosofinis reikšmingumas.

Nežinomi mąstytojai

Dauguma išeivijos mąstytojų nėra profesionaliai filosofai griežtąja prasme – tai pedagogai, dvasininkai, sociologai, psichologai, politologai, žur-

nalistai. Tai žmonės, įvairiose šalyse domėjęsi filosofija, savo epochos ir tremties problemas nagrinėję filosofinėmis priemonėmis, Tėvynei skyrę savo filosofinius išvalgas ir iškentėtus apmąstymus. Bendrajai išeivijos filosofijos visumai suprasti svarbūs mąstytojai, veikę nelietuviškoje kalbinėje ir intelektualinėje terpėje, nors jų raštai parašyti anglų kalba ir tiesiogiai nebuvo skirti lietuvių skaitytojui. Pavyzdžiui, visoje Amerikoje žinomo gilaus filosofo Alphonso Lingio kūriniai, kuriuos lietuviai „prisijaukino“ palyginti neseniai ir kelias jo knygas išvertė į lietuvių kalbą.

Mąstytojas daug keliavo, lankydamas egzotiškas Rytų kraštų tautas, ir kelionėse patirti išpūdziai tapo jo savitų filosofinių pažiūrų šaltiniu. Jis teigia, kad susidūrę su kultūriškai ir visuomeniškai mums svetima aplinka bei žmonėmis, kurių tikslų iš karto nesuprantame, sugrįžtame į vaikystės pasaulį, kur svarbiausias dalykas yra pasitikėjimas. Imdamas medžiagą iš filosofijos, istorijos, kino, literatūros ir remdamasis savo asmenine patirtimi, filosofas permasto baimės, žiaurumo, pykčio, neapykantos, prievartos, geismo, džiaugsmo, susitikimo su mirtimi jausmus (emocijas) Vakarų kultūroje. Jausmai Vakarų filosofijoje neretai nureikšminami, o tai yra neatskiriama žmogiškumo dalis. Taigi lietuvis A. Lingis mums įdomus kaip vienas žymiausių šiuolaikinių JAV filosofų.

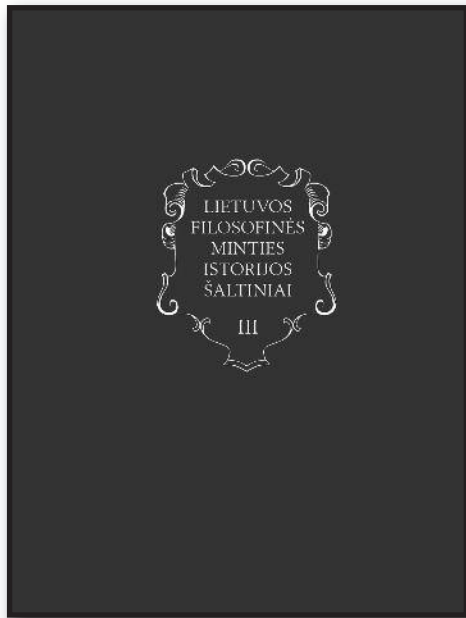
Mažai kam žinomas Ohio universiteto profesorius Thom Patrick Kasulis (1948 m. Amerikoje gimęs mąstytojas) – pasaulyje pripažintas žymus japonų kultūros tyrinėtojas, rašantis apie dzenbuzmą ir Vakarų kultūros sąsajas. Arba garsus tozizmo tyrinėtojas John Knasas (1948 m. Bostone gimęs filosofas), plėtojantis krikščioniškosios filosofijos pamatines idėjas, įrodinėjantis, kad „tikintieji taip pat gali mąstyti“, nurodantis, jog filosofas gali remtis šv. Tomo Akviniečio teiginiais, kurie aiškina Dievo apreiškime glūdinčias prigimtiniu protu pažįstamas tiesas. Pagaliau ar daug kas žino Vladą Stanką (Vladimirą Stankevičių, 1884–1968)? Iš Biržų kilusį mąstytoją, Peterburgo universitete baigusį teisę ir jame dėščiusį, 1917 m. buvusį ministro A. Kerenskio kabineto viršininku. Vėliau teisę dėščiusį Kauno ir Vilniaus universitetuose. Buvusį Pabaltijo universiteto (1946) Hamburge vieną iš steigėjų; nuo 1949 m. gyvenusį JAV, dirbusį Kongreso bibliotekoje, užsiėmusį moksline veikla. Jis įrodinėjo, kad žmogaus gyvenimo tikslas – ne pažinti save, o siekti darnos su pasauliu ir išgyventi džiaugsmą. V. Stanka rašė lietuvių, anglų, rusų, vokiečių kalbomis, o jo straipsniai apie egzistencinę filosofiją yra įdomūs iki šiol.

Kokios temos karščiausios?

Be mūsų didžiųjų mąstytojų A. Maceinos, J. Girniaus, V. Kavolio, A. J. Greimo, ne tiek daug yra tikrų filosofų, kurie nebūtų užsiėmę kitais „amatais“. Čia turėtume atkreipti dėmesį į V. Vyčiną – nepralenkiamą egzistencinės filosofijos tyrinėtoją, platintoją ir Martino Heideggerio kūrybos analitiką. V. Vyčinas, rašęs daugiausia anglų kalba, išeivijos filosofijoje buvo, ko gero, labiausiai įsigilinęs į egzistencijos temą, kurios neaplenkė beveik nė vienas išeivijos mąstytojas (apie egzistencinę etiką XX a. šeštame dešimtmetyje du straipsnius yra parašęs net prelatas Mykolas Krupavičius).

Be abejo, viena plačiausių ir dažniausių pasaulėžiūrinių temų išeivijoje – krikščionybės vaidmuo asmens bei visuomenės gyvenime, tikėjimo ir netikėjimo santykiai. Pradedant nuo pačios pasaulėžiūros aiškinimo ir baigiant krikščionybės bei liberalizmo akistatomis, kurios mūsų kultūroje išlieka atviros ir pakankamai neištirtos. Jos slepia ne tik susikirtimo ir ginčų, bet ir suartėjimo istorijas. Pavyzdžiui, kaip kun. Stasio Ylos pliekimasis su kai kuriais liberalais atvedė į draugystę su jais. Dar neiškeltos į dienos šviesą yra žymiųjų mūsų filosofų keltos krikščionybės skleidimo ir jos įkultūrinimo klausimų svarstybos lietuviškoje spaudoje. Kunigų Vytauto Bagdanavičiaus, Andriaus Baltinio, Petro Celiešiaus, Valdemaro Cukuro, Aniceto Tamošaičio ir kitų polemika minėtais klausimais su A. Maceina verta atskiros knygos.

Tautiškumo išsaugojimo, tautinės savasties ieškojimo problemos – kita neišsamiama temų grupė.

Be jau žinomų veikalų, įdomūs yra pedagogo ir psichologo Kazio Cirtauto vokiečių k. bei anglų k. parašyti darbai apie tremtinio portretą, apie studentų psichologiją, lietuviškose apybraižose pavaizduota politinės pabėgėlės būtis. Arba štai kun. Felikso Jucevičiaus krikščioniška tautos samprata, kurią aštriai kritikavo šiuolaikinis mąstytojas Mykolas Drunga. Lietuvos filosofijos istorijoje savo vietą neabejotinai surastų išeivijos pedagogai ir psichologai, sprendę taip pat filosofinius galvosūkius. Pavyzdžiui, Petro Maldeikio veikalai apie valios ugdymą, apie melą kaip pedagoginę problemą, apie meilę kaip vertybių problemą, apie JAV pedagogikos istoriją – tai nepamainomos šios srities knygos. Sunku būtų įsivaizduoti lietuvių išeivijos gyvenimą be politikos klausimų svarstytojų (Vytauto Vardžio, Juozo Brazaičio, Kęstučio Girniaus, Vinco Trumpos). Tai buvo svari paspirtis keliant Lietuvos laisvinimo bylą Amerikos valdžios sluoksniuose.

Vietoj išvadų

Jeigu atsigręžtume į minėtą knygą „Filosofija išeivijoje“, pasigestume žinomų išeivijos filosofų: prof. Andriaus Valevičiaus (dirbančio Kanadoje), rašančio daugiausia apie žymaus prancūzų filosofo Emmanuelio Lévino (iš Kauno kilusio žydo) kūrybą; kun. Augustino Rubiko (1915–1985), filosofiją ir psichologiją dėščiusio Anhursto kolegijoje ir Hartfordo universitete (JAV); taip pat Hartfordo universiteto profesoriaus Antano Šerkšno (1903–1966), išleidusio pamatinį pedagoginį veikalą „Mokyklinė bendruomenė“. Dar neatrastų filosofinio turinio išeivių mašinraščių galima būtų aptikti Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje, nedaug žinome ir apie Pietų Amerikoje gyvenusius lietuvių kilmės filosofus. Filosofinės mintys yra visuomeninio ir kultūrinio tautos gyvenimo kraujagyslės. Tad, tikėkimės, aptiksime jų ir daugiau. □

Vaikystės ilgesys

Atkelta iš 3 psl.

veltui braidome rasą po griežlių apdainuojamą nušienautą lanką, veltui žiūrime į tamsiausius šešėlius, persišviečiančias medžių viršūnes, gandrulizdžius ir šernų guolius – Lauro niekur nėra ir, matyt, niekur nebus lig pačios rytmečio aušros.

Tik tada mes jį rasim senojoje vietoje, kur su juo patapom geri pažįstami, prie vartų. Lauro žila galva šviesuos rytmečio migloje viršum vartų, o taip ir yra, kai jau aušta. Senasis vargamistra pučia ilgą karklo švilpynę, ir nedarnūs jos garsai trikdo rytmetinę paukščių malda. Net puikuolis gaidys paėjęja į kiemo vidurį, pakreipia išmaningą skiauterėtą galvą ir klausosi, keldamas Laurui vargiai numaldomą vaikišką juoką, sykiu žadindamas dar didesnę norą pūsti švilpynę – kad skambės orelis, virpės padangė, tai visą šį rytą!

Ir bus pirmasis mūsų pilnapadžio Lauro pasveikinimas tekančiai saulei, ir pirmoji jo giesmė, niekieno nekartota, niekieno niekad nepakartojama. □

Dirgėla, Povilas. Dirgėla, Petras. *Žaibai gėsta rudenį: Novelės*. – Vilnius: Vaga, 1971.

Lietuvos dainius Antanas Strazdas-Strazdelis

Ona Ališytė-Šulaitienė

Pabaiga. Pradžia 2013 m. birželio 29 d. „Kultūroje“

Kaip ir anksčiau, laisvas nuo bažnytinių pareigų ir niekam nepavaldus, jis pasisamdavo klebonams klausyti išpažinčių, laikė Mišias, krikštijo, tačiau vertėsi sunkiai ir jo buitį mažai kuo skyrėsi nuo to meto valstiečių buities. Obelių dekanas, tuo metu pabuvojęs pas Strazdą, rašo: „Tikras skurdas visur matyti. Gyvenamieji kambariai prasti, be grindų, ankšti, su duonkepiu pečium, tamsūs ir nešvarūs, kartu tenai antys, vištos, triušiai, šunelis ir paršiukas laikomi; pagyvenusi gospadinė iš prasčiokių, gyvena atskirai kambaryje; vargingai apsirengęs, tačiau visuomet linksmas; pasakojo, kad dabar turi išeiti iš spaudos jo eiliuotas kūrinėlis“. Matyt, keldamasis į Kamajus, Strazdas jau planavo išleisti savo antrąją poezijos rinkinį, kurį paruošė ne vėliau kaip 1823 m. Atrodo, jog tuo tikslu jis važinėjo į Vilnių ir susitikinėjo su Stanevičiumi, Daukantu ir Nezabitausku. 1824 m. gegužės mėnesį Vilniaus cenzūrai jis įteikė 3 rankraščius, vienas iš jų buvo papildytas lietuviškas „Giesmės svietiškos ir šventos“ rinkinys su eiliuota Žemaičių vyskupui J. Giedraičiui dedikacija (lenkų kalba). Jame poetas įtraukė pluoštą naujų eilėraščių bei „Odę Rygos miestui“.

Cenzūra šį rinkinį labai greit atmetė, juodžiausiomis spalvomis apibūdindama Strazdo poeziją, charakterizuodama jo eilėraščius taip: tai esą „grubūs, geram skoniui priešingi žodžiai, neturi nei naudos, nei malonumo, galį skatinti nepageidautinas nuotaikas“, „nesąmonės kalbos, skonio ir minties atžvilgiu“ ir t. t. Strazdas rašė skundus, tačiau laimėjo tik tiek, kad 1824 m. atskiru leidinėliu buvo išspausdinta „Odė Rygos miestui“. Dar po kelių bandymų įveikti cenzūrą Strazdas tik po trejų metų, kiek pasikeitus aplinkybėms, atnaujino pastangas, reikalaudamas paskirti naujus cenzorius, grąžinti jam cenzūruotus veikalus ir atlyginti nuostolius. Vėl nieko nelaimėjęs, jis parašė skundą į Peterburgą, iš kur šį persiuntė į Vilnių, o čia jis vėl buvo atmestas. Poetas E. Mieželaitis šį Strazdo gyvenimo laikotarpį taip apibūdina: „Važiuoja poetas/ Marškonis jo sudėvėtas/ Naginėtas važiuoja poetas/ Cenzūros užvarinėtas...“

Taigi, išleisti antrąją poezijos rinkinį Strazdui sukrudė priešiška carinės ir bažnytinės valdžios pažiūra į jo asmenį ir kūrybą. Ir vis dėlto Peterburgo cenzūra dar kartą persvarstė leidinio klausimą ir 1828 m. gegužės mėnesį leido rinkinį spausdinti. Poetas laimėjo, bet savo pergale jis jau nebeapsinaudojo, nes kaip tik tuo metu kilo nauji jo nesutarimai su dvasine vyriausybe. Beje, jie buvo prasi-dėję dar 1824 m., kai poetas bylinėjosi su vietiniu šlėkta, kurį „iki kraujo primušęs lazda ir iš sakyklos iškeikęs“. Nors įvykis baigėsi susitaikymu, bet jis vėl atkreipė konsistorijos dėmesį į asmeninį Strazdo gyvenimą. Jam buvo atimtos neoficialiai eitos Kamajų parapijos kamendoriaus pareigos, iš kurių jis turėjo šokias tokias pajamas, jį „išegzaminavo“ – ir tai buvo tik įžanga tų persekiojimų, kurie prasidėjo po trejeto metų, t. y. tada, kai poetas laimėjo kovą su cenzūra.

1828 m. gegužės mėnesį Kamajų parapijoje įvyko vizitacija, po kurios buvo surašytas labai nepalankus Strazdui raportas. Jame jis kaltinamas supasaulėjimu, skandalingu elgesiu, rietenų pomėgiu, celibato nesilaikymu ir t. t. Reaguojant į tai, Strazdo kaip kunigo veikla buvo suspenduota, o jis pats liepos 8 d. išvežtas į Pažaislio vienuolyną, kur pradėjo „atgailai“ pasmerkto kalinio gyvenimą. Kalinamieji čia buvo laikomi nešvariose vienutėse, maitinami atliekomis, mušami. Kitais metais Strazdas iš Pažaislio pabėgo ir grįžo į Kamajus, kur jam buvo leista pasilikti su sąlyga, kad „nesivalkiotų, kasdien klausytų Mišių, kukliai rengtųsi (?) ir gyventų be įtartinos draugijos“ (V. Maciūnas, „Aidai“ 1964 m., Nr. 6). Savo namuose poetas nieko iš saviškių neberado, jo visas nedidelis turtas, įvertintas tik 26 rubliais, buvo išparduotas varžytinėse, o trobose apgyvendinti nuomininkai. Esant tokiai padėčiai, vargu ar galėjo poetas vėl pradėti tvarkyti savo antrojo poezijos rinkinio išleidimo reikalus, o tuo labiau pasirūpinti Vilniuje pasilikusiu jo rank-

Antano Strazdo kapas Kamajuose

raščiu, kurio likimas iki šiol nežinomas: gal jis nusimetė kanceliarijų spintose, o gal pateko tarp dokumentų, „nevertų saugoti“ ir buvo sunaikintas.

Tai buvo sunkiausi Strazdo gyvenimo metai. Be namų, artimųjų, be pragyvenimo lėšų, paliejęs ir ligotas, jis buvo paliktas likimo valiai. To meto jo būklę geriausiai apibūdina 1830 m. sausio 25 d. Kamajų klebono raštas, kuriame teigiama, kad Strazdas „gyvenąs savo lūšnoje tarp žydų taip pat, kaip anksčiau ir kaip iki tol užsiimsiąs dvasiniam luomui netinkančiu elgetavimu.“ Nors ir sunkiai, bet Strazdas visgi pasiekė, kad jam būtų leista persikelti į Antazavę ir atlikinėti kai kurias bažnytines apeigas. Jis buvo išpėtas, kad „nevažinėtų po kiemus ir turgus, gyventų vietoje ir padėtų klebonui bei vikarui“. Gal šioje parapijoje Strazdas ir būtų galėjęs baigti savo dienas, bet vietos grafienė Platerienė jo neleido priimti – dėl žemos kilmės, priešiskumo šlėktų luomui, šokiruojančio gyvenimo būdo ir t. t. Taip savo paskutiniuosius gyvenimo metus Strazdas praleido klaidžiodamas kaip įnamis iš vienos klebonijos į kitą – Kriau-nuose, Panemunėlėje, iš kur lais-kę vyskupui rašė, kad jam nieko daugiau nebelikę, kaip su šv. Povilu šaukti: „Vargas man, nes esu atsi-dūręs prie visiškos elgetystės.“

Matyt, tų dienų Strazdą ir matome vieninteliame jo portrete, kurį 1877 m. nutapė E. Romeris (1848–1900), pats poeto nematęs, bet, kaip teigia Basanavičius, pasinaudojęs „savo tėvo, pažinojusio jį, nurodymais kaip jį išrodė, kokią nešiojosi sutoną, kepurę, plaukus ir t. t.“ Tarsi papildydamas dailininko tapytojų portretą, V. Mykolaitis-Putinas leidinyje „Naujoji lietuvių literatūra“ 1936 m. rašė: „Susikūpi-nęs, trumpa sutona, ilgaauliais geltonais batais, vienplaukis, pasiramsčiuodamas lazda, štai krentena jis keliu, rankoj laikydamas raudoną skarelę, kokią paprastai vartoja tabokiai. Pailgas veidas, ilga didelė nosis, atsikišęs seniai neskustas smakras rusvai raudonos spalvos, atkariai pakrypusios lūpos ir siaurai primerktos akys visai jo fizionomijai duoda kažko išpėjančiai atkaklaus. Jisai nesi-duos užgaunamas ir skaudžiai atsikirs kiekvienai pašaipai. Satyras cinikas ponams Strazdelis nepaprastai nuoširdus ir gailėstingas vargo žmonėms.“ Tokį įamžintą ir tarsi atgijusį Strazdą dail. E. Romerio paveiksle įsivaizduoja mūsų rašytojas V. Mykolaitis-Putinas. Beje, ar ne panašus gyvenimo saulėlydis buvo ir kito – iš dalies Strazdelio amžininko – Lietuvos šviesuolio, humanisto, tautos švietėjo kunigo A. Tatarės (1805–1889), apie kurį kažkada rašiau „Drauge“?

1831 metų rudenio pabaigoje jis neilgam gavo prieglaudą Viešintų klebonijoje, nes konsistorija liepė jį grąžinti į Kamajus ir „laikyti geroje priežiūroje“. Bet į Kamajus poetas negrįžo, nes 1832 m. pradžioje at-

vyko į Vilnių, kur jį užklupo liga. Pasveikęs Strazdas kurį laiką glaudėsi Skapiškio dominikonų vienuolyne ir tik po to grįžo į savo kraštą, apsidodamas netoli Šimonių, Pelyšių kaime. Pas ką jis čia apsigyveno – nežinia. Praleidęs šiame kaime žiemą, poetas pavasarėjant ryžosi grįžti į Kamajus, kuriuos pasiekė jau sirgdamas ir, iš patalo nebepakilęs, 1833 m. balandžio 23 d. mirė. Jo mirtis netapo įvykiu ir praėjo beveik nepastebėta (panašiai kaip ir minėto kun. A. Tatarės), o ir palaidojo jį ne šventoriuje, kur buvo laidojami kunigai, bet (taip buvo skelbiama) „palei parapines kapines nešventintuose kapuose, kur buvo laidojami pakaruokliai“ (1933 m. gegužės 6 d. „Lietuvos aide“ Kamajų klebonas Krikščionas rašo, kad tokie teiginiai yra tik žmonių prasimanymai). Galbūt Strazdo priešai tokiu būdu norėjo paniekinti mirusio poeto atminimą, bet nenoromis jie padarė jam gerą paslaugą – išsaugojo jo kapą, kuris būtų seniai išnykęs kartu su išnykusiu senosios Kamajų bažnyčios šventoriumi. Beje, netrukus, vyskupui įsakius, Strazdas buvo perlaidotas neseniai įsteigtose klebono pašventose Kamajų parapijos kapinėse. Tada ir buvo ant kapo pastatytas kuklus akmens kryžius su lenkišku įrašu: „Čia ilsisi kun. A. Drozdowski, giesmės ‘Pulkim ant kelių’ autorius“.

Reikia tik stebėtis, kad net iki XX a. pradžios niekam nerūpėjo, kad ant kapo būtų pastatytas paminklas ir tik 1908 m. rugsėjo 26 d. laikraščio „Viltis“ redakcija paskelbė aukų rinkimą jo statybai (beje, paminklą buvo siūloma pastatyti ne ant poeto kapo, o naujojoje Kamajų bažnyčioje). Iki 1913 metų žmonės suaukojo gana didelę tiems laikams sumą – 551 rublį („Viltis“, 1913 m. Nr. 9), tačiau netrukus prasidėjęs karui, surinkti pinigai kažkur dingo ir paminklas nebuvo pastatytas. Gerokai vėliau, jau Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Vaižgantas šį pinigų dingimo klausimą iškėlė savo straipsnyje „Kun. dingo aukos kun. A. Strazdo paminklui?“ („Lietuvos žinios“, 1925 m. Nr. 265), bet jis liko be atsako. Artėjant Strazdo 100-osioms mirties metinėms, 1931 m. pabaigoje buvo įsteigtas komitetas su kaktuvėms paminėti, kurio garbės pirmininku tapęs Vaižgantas, be abejo, daug prisidėjo tvarkant poeto kapo sutvarkymo ir paminklo pastatymo reikalus. Ir kai šis komitetas kreipėsi į visuomenę aukų Strazdelio paminklui statyti, jis rado pritarimą visoje Lietuvoje.

Ta proga ne vieną straipsnį apie artėjantį jubiliejų parašė Vaižgantas, iškeldamas Strazdo kūrybos reikšmę ir jo nemirtingumą. Su poetiniu patosu jis rašė: „Strazdas pagiedojo laukų artojams, paramino jiems širdis, padėjo jiems bažnyčioje himną ‘Pulkim ant kelių’ pasiūsti į aukštybes.“ Per trumpą laiką surinkus apie 6 000 litų, paminklo projektą paruošė ir jį įgyvendinti ėmėsi žinomas skulptorius A. Aleksandravičius (1885–1970). Deja, Vaižgantas mirė, taip ir nesulaukęs paminklo atidengimo dienos, kuri įvyko 1933 m. spalio 8 d. Kamajuose, kai, dalyvaujant 10 000 žmonių bei vyriausybės nariams, miestelio aikštės centre iškilo paminklas, kuriame buvo iškaltas tik vienas, trumpas įrašas – „Kun. Strazdelis“, be žodžių ir paaiškinimų teigiantis, kad šį vardą žino visa Lietuva. Jį atidengė poetas Liudas Gira, o pašventino Kamajų klebonas J. Krikščionas. Paminklo atidengimo iškilmės, kaip ir pats jubiliejų, paminėjo bei aprašė visi didesni to meto Lietuvos laikraščiai ir žurnalai („Lietuvos žinios“, „Lietuvos aidas“, „Naujoji Romuva“, „Tėvynė“, „Tautos mokykla“, „Šviesos keliai“, „Diena“ ir kt.), savo aprašymus papildydami gausiomis iškilmų nuotraukomis. Buvo sukurta ir keletas tai progai skirtų eilėraščių – B. Railos „Strazdelio paminklui (išspausdinta leidinyje „Mūsų kraštas“), S. Zobarsko „Strazdelio legenda“ (išspausdinta „Trimite“).

Šį Strazdo gyvenimo aprašymą baigsiu Railos eilėraščio paskutinio posmo kukliais, paprastais žodžiais, parašytais 100-ųjų poeto mirties metinių proga. Jie tinka ir šiandieninei Lietuvai, mininčiai 180-ąsias Strazdelio mirties metines.

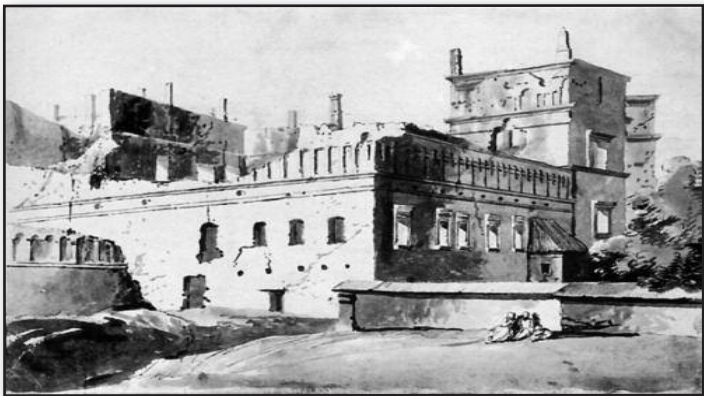
*Pamilo liaudis dainių Strazdelį:
paliko gyvas nors seniai mirė;
šio gimto krašto vaikai dėkingi
gražų paminklą dainiui paskyrė.*

Kultūros kronika

2013 07 05 – 2013 10 14 Vilniaus Radvilų rūmų muziejuje veiks paroda „Renesanso spindesys“. Parodoje pristatomos prabangios Italijos Renesanso laikų princų ir princesių drabužių rekonstrukcijos, meistriškai sukurtos Italijos amatininkų ir įmonių pagal to laikotarpio šaltinius. Senoviniai kostiumai, eksponuojami greta paveikslų, pagal kuriuos jie buvo atkurti, supažindina lankytojus su Renesanso medžiagomis, modeliais ir simboliais. Parodą puošia Princų puotos scena – padengtas stalas ir prie jo sėdintys svečiai. Renginį Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai proga miestui dovanoja Italijos ambasada ir Italų kultūros institutas drauge su Mantujos miestu, pretenduojančiu tapti Europos kultūros sostine 2019, kultūros asociacija „Invito a Corte“ ir Lietuvos dailės muziejumi.

mybės ir nihilizmo įtampas naujųjų technologijų epochoje. „Kvestiniai konferencijos pranešėjai Gianni Vattimo, Bernardas Stiegleris, Richardas Kearney ir Jean-Jacques’as Wunenburgeris savo atvykimu parodo, kad pradedame vaduotis iš intelektualinės provincijos kompleksų. Tai mąstytojai, kurių idėjos tiesiogiai veikia Europos kultūrinį ir visuomeninį gyvenimą, kurie, reaguodami į šiandienos pasaulio iššūkius, pasiūlė originalias post-metafizines teorijas“, – teigia konferencijos organizatorė profesorė Rita Šerpytytė.

Trakų salos pilyje vyksta paroda „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilys paveiksluose“. Kuriant darbus, autoriai rėmėsi istoriniu paveldu – išlikusiomis senosiomis graviūromis, litografijomis, studijavo archeologinių tyrimų medžiagą, sudarytus pastatų, pilių brėžinius. Sukaupus pakankamai medžiagos apie pasirinktą temą, kurti objektai – brėžiniai trimatėje erdvėje. Prie galutinių vaizdų dailininkas ir parodos autorius dirbo 1–3 mėnesius. Kompiuterinės grafikos pagalba išgautas pakankamai tikslus ir įtikinantis vaizdas. Galop paveiksluose atsiveria netikėti, dar nematyti mūsų istorijos laikotarpiai. Žiūrint į šiuos darbus, apima dvejopas jausmas – kažkas panašaus į pasididžiavimą susijusį su senųjų laikų nostalgija. Ir tai neatsitiktinai, nes šie vaizdai yra užkoduoti mūsų savimonėje. Parodos autorių nuomone, pristatydami šiuos darbus, mes drąsiai galime pristatyti savo valstybę.

Kas tie Kamanai?

Atkelta iš 5 psl.

kančiais ar stovinčiais aukštapelkės vandenimis, nepaisant įvairovės, ir su itin retais augalais, grybais, gyvūnais, vabzdžiais, kurie aptinkami tik čia. Užregistruota bemaž 4 000 rūšių (iš jų 403 grybų, 970 augalų, 2589 gyvūnų). Norint apeiti Kamanų rezervatą aplink, reikėtų sukarti 52 km.

Kodėl toks keistas pavadinimas?

Čionykšte žemaičių šnektą Kamanai – tai šlapia žemė, t. y. šlapias, klampus, sunkiai prieinamas raistas. Lietuvoje šlapžemės užima tik 7 proc. teritorijos, o kiek jų nukentėjo dėl melioracijos, laikinai pavertus durpynais? Pelkės susiformavo prieš 11–12 tūkst. m., jos, pasirodo, yra ne tik retų gyvūnų ir augalų, kurie yra natūralios saulės baterijos, namai. Pelkių kiminai – gėlo vandens saugyklos. Pelkių gelmėse tūno užkonservuoti pirmųjų žmonių augalai ir gyvūnai, galbūt net žmogus, nes kas į jas nuskęsta, to rasti nebeįmanoma. Pelkė tarsi kempinė kaupia vandenį kiminiais filtruodama ir vėl paleisdama kritulių upelius. Kamanų kemsynai, akivarai, ežerėliai yra iki keliasdešimties metrų aukščiau nei tolesnių apylinkių. Pelkė tarsi dubuo (suformavo praslinkę ledynai), apsuptas molingo dirvožemio, o vidury – durpių sluoksnis (apmirę augalai, storiausias – per 7 metrus), vidutinis – iki 4 m.

Mokomasis takas, pelkės flora ir fauna

Atrodo, pelkės nori pasitikti lietuvi, tačiau pro debesis švysteli saulė. Kamanų rezervatą lankyti galima tik moksliniais tikslais, tik mokomuoju taku arba tik lydinčiosios darbuotojui – labai jau daug saugomų paukščių ar augalų. Taip ir darome, einame naujuoju 2 km taku, šalia kurio – jau sutręšęs senasis. Čia darni natūrali floros ir faunos ekosistema: nuvirtę medžiai irgi paliekami supūti, ant jų auga grybai, kerpės, jais maitinamasi, juose gyvenama... Beje, Kamanuose yra Lietuvoje labai retai sutinkama žolinga ir samanota žmogaus nepaliesta vakarų taiga.

Pelkėtuose miškuose, kur telkšo gruntinis vanduo, auga beržai ir juodalksniai. Jie stiebiasi ant šaknų, tarsi lipdami į kupstus (apie metrą), tarsi šokdami – šitaip ginasi nuo per didelės drėgmės... Praeiname užmaskuotus bebro namus, kurie atrodo kaip krūva netvarkingai suverstų pagalių, o iš tiesų tai apskaičiuotas statinys: su įėjimu po vandeniu (kad plėšrūnai nepasiektų), vaikų (jų būna paprastai penki šeši) kambariais. Bebro miegamasis niekada neapsemiamas (jis žino, iki kokio lygio gali pakilti vanduo). Tiesa, valgomasis greta namo – tai į dumblą prieštotos ir sukištos šakelės, kurios ragaujamos joms sudygus. Kai bebro namas sutręšta, renovuojamas naujais lapuočių medgaliais, kurių žievė patys skaniai nugraužė. Bebrai nemėgsta sakuotos spygliuočių žievės, ją siūlo tik savo mažyliams, kai moko juos graužti (vietoj kramtomosios gumos – taip „grūdina jų dantis“). Bebrų namelių vis daugėja, nes po trejų metų sukakties bebras privalo išeiti iš namų ir pasistatyti savo namus netoliese arba užkariauti naujo kanalo teritoriją. Pasirodo, bebrai gelbsti pelkę statydami tvirtas užtvankas, t. y. užtvėnkdami kanalus, kad nenutekintų pelkės vandens.

Dėl vėlyvo pavasario matome žydinčias spanguoles. Tik čia gali išvysti lietuviškas orchidejas: gegužraibes, gegūnes. Rūgščiame dirvožemyje auga mažaugės pušaitės. Visi medeliai apaugę kiminiais. Prieiname vienintelį Kamanų senežerį, susiformavusį prieš 10 000 metų. Jo plotas 6,2 ha, gylis – 3 m. Rudame

rūgščiame jo vandenyje gyvena tik lydekos ir ešeriai, dar – varliagyvių atstovas paprastasis tritonas (panašus į krokodilą). Tamsiame vandenyje didesnė žuvis ēda mažesnę, nesvarbu, kas ji bebūtų: lydeka ar ešerys. Ežere nutupia migruojančios želmeninės ir baltakaktės žąsys ir gulbės giesmininkės. Nuolatinės jo gyventojos yra žuvėdros, antys ir rudagalvės kryklės, taip pat dusios, sukučiai ir dumbliavabaliai.

Čia auga plačialapė klumpaitė – augalas apgavikas, nes neturi nektaro. Kai vabzdys pakliūva į ją, ji užsidaro, kol jis išsikapsto, būna aplipęs jos žiedadulkėmis, kurias išskrisdamas perneša nieko už tai negaudamas... Šios pelkės klampupiuose (jų septyni) dominuoja gegužinis asiūklis ir trilapis pu-palaiškis. Kamanų pelkės klampynėse yra 120 ežerokšnių. Didžiausi – Salų ir du Nimfėjų. Juose klesti mažaziedės vandens lelijos ir prastosios lūgnės.

Laplandinis karklas.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Ilgalapė saulašarė ir baltoji saidra auga vadinamųjų apvaliųjų klampynių akių kranuose. Dauguma retų augalų (melsvasis mėlitas, raktažolė pelenėlė, pievinė gencijonėlė) mėgsta buvusių (prieš 30 m. apleistų) septynių sodybų durpingas pievas, trys didžiausios iš jų kasmet šienaujamos, kad nesumedėtų (kai augalai jau būna išbarstę sėklas). Pievų vabzdžiais minta šikšnosparniai.

Naujiena lankytojų dėmesii

Rudeniop Kamanų pelkė turės prie tako 30 m aukščio apžvalgos bokštą. Nuo jo bus matoma visa pelkė ir apylinkės. Bus proga išvysti čionykščius nematomus, bet girdimus gyventojus: apypelkio miškuose slampinėjančius vilkus, lūšis, briedžius, tauriuosius elnius, stirnas bei šernus, lapės, usūrinčius šunis, barsukus, šermuonėlius, žebenkštis, šeškus, tetervinus, erelius rėksnius, juoduosius gandrų ar lazdyninę megapelę, o gal užtvanką statantį bebrą, kuris gyvena mišką sausinančiuose kanaluose, kaip ir ūdros, audinės. Gal pavyks įžiūrėti prieš saulutę besišildančią vienintelę Lietuvoje nuodingą angį, kaip tuokiasi tetervinai, brandžiuose medynuose perinčias žaliasias, pilkasias meletas, gal drevėtuose medžiuose perinčius juoduosius gandrų, o įrengtuose miško inkiluose triukšmaujančias zyles, musinukes, bukičius? Kamanuose kasmet peri viena dvi poros didžiųjų kuolingų, tikučių ir plėšriųjų medšarkių, trys keturios poros pievinių lingių, penkios šešios poros gervių, iki aštuonių porų dirvinių sėjikų. Sėjikas yra rezervato simbolis – pavaizduotas jo ženkle. □